

Moderna češka književnost katoliške inspiracije

Z označbo katoliške umetnosti in katoliške književnosti moremo prav za prav obseči vse, kar je v področju pesniške tvornosti zvesto smislu in ritmu ustvarjanja resničnosti. Šele, kadar se pesnikova ideologija začuti v sporu s to resničnostjo ter poseže razdirajoče v njegovo pesniško gledanje realnosti, se izloča umetnik iz oblasti katolicizma ne samo v idejnem, temveč tudi v pesniškem smislu.

V modernem času, nad katerim se ne pne enotno nebo verujočih dob, v dobi, v kateri nima krščansko gledanje in dožemanje sveta vsesplošne veljave in razumevanja, razumemo pod »katoliškim gledanjem« to, kar se navdihuje neposredno ob temeljnih pojmih krščanstva, umetnost torej, za katero človeška duša ne biva samo kakor metafora ali beseda po sili, temveč kakor realnost, za katero resnično biva svet, vidni in nevidni, Bog in hudič, dogma o ustvarjenju, padcu in odrešenju, transsubstancije in vedne pričujočnosti.

S stališča umetnosti je pač nujno, da bi ti krščanski pojmi bili brez ostanka vsebovani v tvorni oblikovani moči umetnikovi, da bi tekli skozi njegovo delo kakor njegova kri, da bi iz področja abstraktne misli prešli v področje konkretne pesniške podobe.

Sodobna češka književnost take katoliške inspiracije stoji v znamenju treh pesniških imen: Otokara Březine, Jakoba Demla in Jaroslava Durycha.

Otokar Březina (1868—1929), ki se vključuje še po marsikateri strani svoje filozofske spekulacije v mišljenjsko modo XIX. stoletja, pomeni dozdej najvišje pesniško dejanje v češki književnosti sploh. Njegovo delo: lirske zbirke »Skrivnostne daljave« (Tajenné dálky), »Svit na zapadu« (Svítání na západě), »Vetrovi od tečajev« (Větry od pólů), »Graditelji svetišč« (Stavitelé hrámu), »Roke« (Ruce), ter eseji »Godba« (Hudba) in »Skrite zgodbe« (Skryté dějiny), ki pomeni avtentično osebno preživelu pot iz področja osebne tragike v veliko družino živih in mrtvih, živi v svojih najtrajnejših delih iz velikih predstav krščanske vere in katoliške liturgije, predvsem iz predstave prvotne krivde ter skrivnostnega padca, utelešenja in odrešenja, iz krščanskega paradoksa trpljenja in ljubezni ter velikega upanja v občevanje s svetimi.

Delo duhovnika Jakoba Demla (1878), pisano deloma v verzih, deloma v pesniški prozi, je v primeri s himnično vznešenostjo in veličastvom Březinove poezije vendarle bolj fragmentarno in bolj zemsko. Demlova beseda ima sugestivno moč, v češki književnosti naravnost edinstveno. On obvlada stvari s tako krutostjo, obenem pa s tako ljubezensko nežnostjo, da stoji pred bralcem kakor oblikovalec prvotne tvorne moči.

Tematsko vsebuje Demlovo delo — »Prve luči« (První světla), »Grad smrti« (Hrad smrti), »Ples smrti« (Tanec smrti), »Moji prijatelji« (Moji přátelé), »Miriam«, »Z mojega okova« (Z mého okovu), »Felix Jenwein«, »Glas govori k besedi« (Hlas mluví k slovu), »Pozabljena luč« (Zapomenuté

světlo) — predstave rodu in rodnega kraja v njihovih duhovnih projekcijah ter je v veliki meri pogovor z rajnkimi, z materjo, sestro, očetom, za katerimi se zbira množica ostalih skrivnostno sorodnih oseb, zvezanih s pesnikom z nevidnimi, toda trdnimi vezmi. S kruto čutnostjo in intenzivnostjo Demlovega izraza je podana njegova vizionarska moč, njegova zmožnost prepričati bralce, da nevidni svet ne samo da biva, temveč da je že deloma izražen v vidnem svetu kakor v zrcalu in prispodobi.

Jaroslav Durych (1886), najmlajši izmed te trojice, je predvsem ter v svojih najpomembnejših delih pripovednik. Posebnost njegove vloge je zmes intelektualnosti in ostre čutnosti, s katero riše neizprosno podobo stvarnem. Njegova oblikovna slikovitost dela z materialom, ki je že izgajen, ki meče modre odbleske razbeljenega jekla. Umetniško doseže največji uspeh tam, kjer se izraža v kruti ironiji, ki ji je v temelju usmiljenje, sicer resda malo oponašajoče.

Prve knjige Durychove proze, zbrane pozneje v zbirkah »Ognji v meglah« (Ohně v mlhách), »Čarobna svetilka« (Kouzelná lampa), »Lezenja in romanja« (Pližení a pouti), kažejo silno zavest pogubljenosti in zablodelosti, čistote in lepote, ki jo opeva pod bremenom moderne grdote, gnilobe in sramote.

Umetnostno se vžiga Durychova oblikovna tvornost ob kipih in gestah likovne umetnosti, predvsem gotske in baročne. S tem navdihom je prežeto tudi dosedanje Durychovo največje delo, njegovo chef d'oeuvre, roman — trilogija o Valenštajnu »Blodnje« (Bloudění), h kateri spada potem še manjša valenštajnska trilogija »Requiem«. V »Blodnjah« je izražena tragedija češkega naroda, ko so se vlili iz njegovega telesa pod znakom verske blaznosti in političnih uporov najkrutejše in najbolj potvorjene strasti in nagoni. »Blodnje« so umetnostno zelo drzna evokacija boja med silami Teme in Svetlobe, ki se je bil na čeških tleh in katerega predstavniki se niso vedno borili pod istim praporom. Ta roman bo dobil svojo protipodobo v mogočnem delu »Neporabni služabniki« (Služebníci neužiteční), katerih dejanje se vrši okoli pomembnih osebnosti jezuitskega reda, glavno ob patru Karlu Spinoli, rojenem na Češkem in umrlem mučeniške smrti na Japonskem. Jaroslav Durych hoče s tem delom pokazati mladini svojega naroda, da je treba trpeti in prenašati življenjske žrtve za vzvišene ideje.

Čeprav Durych tako ostro in trdno posega v sedanost (dokazal je to s svojimi časopisnimi članki in s knjigami svojih esejev in polemik), vendar se mu najbolj posrečijo zgodovinski motivi. Zdi se, da je v njih svobodnejši v uresničevanju svojih simbolov ter da mu je do neke mere potrebno imeti pred seboj kot kažipot že dovršeno usodo zgodovinskih predlog.

Jaroslav Durych je prvi češki književnik na Češkem, ki se je po vojski javno postavil za katolištvo ter mu pod vplivom svojega talenta ter visoke umetniške vrednosti svojega dela pridobil splošno spoštovanje v intelektualnem in literarnem območju, v katerem so še bujno rasli poslednji cvetovi liberalnega mišljenja XIX. stoletja. Mlajši katoliški pisatelji se danes komaj zavedajo, kaj vse so dolžni Durychovemu nastopu v začetku dvajsetih let. Večina stvari, katerim je šele on mogel pomagati do uveljavljenja, je danes že samoposebi razumljiva.

V najmlajši češki književnosti moramo na prvo mesto postaviti Jana Čepa (1902) in Jana Zahradníčka (1905). Oba lahko imenujemo nadaljevalca in dediča Otokarja Březine in Jakoba Demla po njunem temeljnem gledanju na življenje, na njega nevarnosti in slavo, ki jih vežeta z aktivno ljubeznijo, ki polaga vse stvari te zemlje v podnožje Bogu. Njuna silna podzavest, da je naše telo in vse stvarstvo z vtelešenjem posvečeno ter da je vsak izmed nas zvezan z mnogimi, čeprav nevidnimi vezmi z vso množico živih in mrtvih, je glavna vzmet njunega umetniškega dela.

Čep izraža to gledanje v prozi »Dvojni dom« (Dvojí domov), »Vigilije«, »Žolč zemlje« (Zeměžluč), »Letnica«, »Raztrgani plašč« (Děravý plašt), v obliki pripovedke, ki ji je kot književni obliki tako rekoč znova v najmlajši češki literaturi pridobil veljavo, ter roman »Meja sence« (Hranice stínu). Na tragičnih in nežnih dogodkih z vasi, katerim je dal Čep dozdej v češki književnosti neznan duhovni profil, riše današnjo dobo raztrgano, neenotno in bolno ter se zavzema za poznanje nje skupnega imenovalca in izhodišče. Te njegove zgodbe ga zaradi krutosti in strastnosti približujejo krogu pisateljev tipa Barbeya in Bernanosa, čeprav imajo neprimerno večjo ljubezen do vsakega stvora in vsake bilke. Čepova moč je predvsem v njegovi veliki besedni umetnosti, ki je še danes mojstrska, zelo nazorna, konkretna, polna moči in nežnosti obenem. V tej umetnosti besede se danes nihče iz mlajših pripovednikov ne more primerjati Čepu. Ta moč je tudi vzrok, da je Čep eden izmed najboljših prevajalcev iz vseh svetovnih jezikov in avtorjev. (Bernanos, Barbey, Balzac, Baring, Hudson, Gallegos itd.) Jan Zahradníček je nasprotno lirik, kakor večina tako imenovanih katoliških pisateljev mlajšega rodu. Njegove posamezne pesniške zbirke (»Skušnja smrti« [Pokušení smrti], »Vrnitev« [Návrat], »Žerjavi« [Jeřáby], »Žejno poletje« [Žíznivé léto]) pomenjajo prehod iz osebne težke melanholije, izražene skoraj z fiziološko besedo, k aktivni vdanosti, k molitvi in himni, iz katere veje veselje, težka opojna radost nad božjim redom, zavest enotnosti vsega ustvarjenega. So to trdi stih, ostro iztesani, ki dosegajo s svojim izrazom često monumentalnost.

Z istim ciljem, toda doslej še z manjšo izrazno gotovostjo ter manj konkretno izraznostjo piše svoje pesmi Zahradníčkov rojak (oba sta z Moravskega, kakor tudi Deml in Březina) pesnik Jan Dokulil (»Križev teden« — Křižové dni). Iz skupine mlajših katoliških pesnikov okoli revije »Rad« (Rad), ki je posvečen glavno rešitvi filozofskih in socioloških vprašanj, piše pesmi František Lazický (»Krutá chemie« — »Křiže«) ter Vaclav Renč (»Vodnjak« — Studanky), Josef Kostohryz (»Studenci izvira« — Prameny ústi). Toda filozofski in formalistični prvek doslej često prevladuje nad čisto pesniškim oblikovanjem.

Izmed avtorjev, ki se pečajo z reševanjem estetskega in literarno kritičnega problema s stališča celotnega katoliškega gledanja, naj imenujem Alberta Vyskočila, avtorja štirih knjig o nastanku in značaju pesniškega dela, namreč »Pesnikova pot« — Básniková cesta, »Pesnikova beseda« — Básnikovo slovo, »Marginalie« ter »Pesnik« — Básnik. Večina teh knjig je posvečena rešitvi pesniškega problema K. H. Mache. Dalje kritike P. Jana Strakoša, Miloša Dvořaka itd. Dr. Bedřich Fučík - Tine Debeljak